Jaki rząd w Polsce...

Jaki Rząd w Polszcze między Seymem, a Seymem mogłby być nayprzyzwoitszy?

STo Tysięcy Woyska przy szczęśliwych zewnątrz zdarzeniach, wyciągaią koniecznie poprawy Rządu Polskiego, i dopóki ten Rząd rezolwowanym nie będzie, dopóty Obrady tego Seymu oporem poydą.

Rada Nieustaiąca nie może być miłą Polakowi, bo iest dziełem Seymu 1775. a ten dziełem przemocy nayokrutnieyszey; Nie może być użyteczną, bo wahaiąc się w każdym przypadku między Władzami Sądową, i Prawodawczą, nie może nigdy radzić skutecznie; Nie może być beśpieczną, bo gdzie nie los, lecz wybor Urzędników stanowi, ta sama Intryga, która ich wybiera, i wybranemi rządzi. Krotko mówiąc, Polska i Polak tak daleko się różnią od wszystkich innych Kraiów i Narodów, że żaden obcy Rząd iakim iest Rada i iey Departamenta, służyć dla Nich nie może.

Pięć Departamentów zaymuiące wszystkie części Administracyi, miałyby w innym Kraiu Naywyższą Zwierzchność nad Kommissyami i Urzędami do każdego respective rodzaiu Administracyi subalterne wyznaczonemi. Lecz w Polszcze, gdzie Ministrowie przyu-

czeni byli ſądzić i rządzić w iedney Oſobie bez dependencyi, w Polſzcze, gdzie przydane niektórym Miniſtrom Kommiſſye ſądzą ſię być równemi Radzie; w Polſzcze, gdzie prędzey pozwolą Kray rozebrać, niżeli ieden Dekret albo Prerogatywę którego Urzędu naruſzyć, taki rodzay Rady nigdy ſię nie uda.

Seym nieuſtanny czyli gotowy, żeby ſam ieden był Prawodawcą, i Władzy wykonywaiącey Dozorcą, ſą ſłowa pięknie brzmiące, ale z nich iſtotę złożyć trudno.

Będzieli ten Seym zawſze w mocy Prawodawczey? to imię Polaka uſtawiczne odmiany, i zagraniczne influencye lubiącego, w iednym biennium zaginie!

Będzieli tylko przez pewny czas Prawodawcą, a od Seymu do Seymu Ordynaryinego Exekucyi Dozorcą? to ſię ſtanie gorſzą ieſzcze od Nieuſtaiącey Radą, chyba żeby ta część, ktoraby ſię przy Exekucyi pozoſtała, nie miała w cale activitatem na przyszłey Reaſſumpcyi Prawodawczego Seymu, i żeby Zwierzchnich nad wſzyſtkiemi Juryzdykcyami nie miała Departamentów.

Lecz znowu wpadlibyśmy w dwie Inkonweniencye; Pierwſza, że zazwyczay nayczynnieyſze i nayznakomitſze z Oſob Seymuiących zwykły ſię dobiiać o Urzędy w Kommiſſyach i w Radzie między Seymami, a zatym do zaradzenia w przypadku zwołania Seymu gotowego, nie zoſtaliby ſię tylko naymniey czynni, i naymniey znakomici; Druga, że przez uchylenie Departamentów zoſtalibyśmy ſię tylko przy Exekucyi Władz Woyſkowey i Skarbowey, a Cudzo-

ziemſkie Sądowe i Policyi nie miałyby nad ſobą Stroża.

Zaczym zrobmy nayprzod Seym gotowy dwuletni w ten ſpoſób, żeby iego Urzędowanie prawodawcze zaczynało ſię i kończyło w zwyczaynym Seymom Ordynaryinym czaſie, lecz activitas każdego Senatora i Poſła, trwać ma całe 2. lata, aż do momentu rozpoczęcia Nowego Seymu, żeby każdego czaſu mogł być zwołany ſpoſobem, który ſię niżey opiſze.

Lecz kiedy Seym ma być gotowy, trzeba, żeby żaden z Poſłów Seymuiących nie był do żadney Magiſtratury eligibilis, a każdy Senator obrany, żeby ani przez te 2. lata, ani na przyſzłym Nowym Seymie, przed którym ma zdawać rachunek, nie miał activitatem Seymowania, i żeby nie ſiedział w Senacie, inaczey wpadlibyśmy w ten błąd, dla któregośmy ſię pozbyli Departamentu Woyſkowego.

Powtóre, zrobmy takich 6. udzielnych Kommiſſyów Obóyga Narodów, (1) iaka ſię robi dla Woyſka. Pierwſzą do Intereſſów Cudzoziemſkich; Drugą do Policyi; Trzecią do Woyſka; Czwartą do Sprawiedliwości; Piątą do Skarbu; Szoſtą do Edukacyi. W Cudzoziemſkiey niech prezyduią wſzyſcy Pieczętarze, w Policyi Marſzałkowie, w Woyſkowey Hetmani, w Skarbowey Podſkarbiowie, a to koleyno po 3. Mieſiące, iak iuż ieſt Prawo dla Hetmanów. Do Sprawiedliwości zaś, i Edukacyi wybrać do każdey po 2. Biſkupów, i 2. Woiewodów, żeby podobnież po 3. Mieſiące prezydowali, raz Biſkup, 2gi raz Woiewoda.

(1) *Niech ſię tu nie trwoży Prowincya W. X. Lit. bo znaydzie niżey kondycyą, żeby Seym i te 6. Kommiſſyów, przenioſły ſię na 3cie biennium do Litwy.*

Niech każdą z tych Kommiſſyów tak ſurowo Seym opiſze, iak teraz opiſuie Woyſkową.

Niech ten ſtraſzny Sąd Seymowy z 24. Mężów dla ſamey tylko Woyſkowey Kommiſſyi uproiektowany, będzie Sądem dla wſzyſtkich.

A tak z tych 6. Kommiſſyów udzielnych, niech ſię formuie Naywyżſza między Seymem Rada Kraiowa, czyli Rada Stanu w ten ſpoſób:

Co 3. Mieſiące kiedy ſię Prezes odmienia, niech wſzyſcy Kommiſſarze w każdey z oſobna Kommiſſyi ciągną loſy gałkami, z których trzy maią być różne od reſzty, i kto te wyimie, będzie na te 3. Mieſiące zaſiadać w Radzie, nie przeſtaiąc razem zaſiadać i w ſwoiey reſpective Kommiſſyi. Przyſięgi oſobney do Rady nie potrzeba, ale doſyć dołożyć do Przyſięgi każdego Kommiſſarza Sekret, i to czego w Radzie potrzeba. Po trzech loſem wybranych z każdey rachuiąc Kommiſſyi, tudzież ſześciu Prezeſſów, którzy w czaſie ſwey Prezydencyi koniecznie w tey Radzie zaſiadać powinni, będzie więc 24. Konſyliarzów oſobney nad Kommiſſarſką-Penſyi niepotrzebuiących; Niech KROL prezyduie tey Radzie, a w niebytności Jego Prymas, Marſzałkiem zaś tey Rady niech będzie Marſzałek Seymowy, bo ſkoro Seym gotowy, to Marſzałkoſtwo iego trwa całe dwa lata, tylko Votum deciſivum mieć nie powinien, dlatego, żeby w przypadku zwołania Seymu gotowego, mógł czynić active nawet przeciwko tey ſamey Radzie, którey bardziey Strożem, niżeli Członkiem być powinien.

Takiey Radzie oprócz tłumaczenia Praw, można dać moc wſzèlką do Exekucyi, byle pluralitas formowała ſię nie z liczby Oſób, lecz z liczby Kommiſſyów, to ieſt: żeby w całey Radzie było tylko ſześć Wotów, z których więkſza połowa ſtanowić będzie Wyrok, a każde z tych 6. Wotów, powinno mieć trzy przeciwko iedney z czterech Oſób reprezentuiących iedną Kommiſſyą. Gdyby zaś mnieyſzy był Komplet, który iednak mniey nad trzy Oſoby z każdey Kommiſſyi zamykać w ſobie nie powinien, w tenczas dwie Oſoby przeciwko iedney ſtanowić maią Votum iedney Kommiſſyi. A gdyby w przypadku nagłey potrzeby brakowało więcey nad iednego z którey Kommiſſyi, z powodu ſamey tylko choroby, w tenczas za Rekwizycyą Marſzałka Seymowego, ta Kommiſſya, z któreyby brakowało, przyſtąpi do loſów extraordynaryinych dla zaſtąpienia brakuiącego. Paritas Wotów iedney Kommiſſyi niech znaczy nullitatem. Paritas w ſześciu Wotach Kommiſſyinych, niech idzie do trzech razy na trzech Seſſyach, a dopiero za trzecim razem KROL albo Prymas prezyduiący, Paritatem rozwiąże. Kreſki ſekretne nie mogłyby tu mieć mieyſca, bo też te tylko do Sądu Boſkiego należą. Gdy zaś na tę Radę ma być Sąd ludzki, więc niech każdy ſwe Zdanie w Protokule zapiſze.

Przy takim Opiſie, trudno będzie czy to Domowey, czy Zagraniczney przemocy zrobić ſobie w tey Radzie influencyą, boby trzeba wſzyſtkie ſkorrumpować Kommiſſye, i wſzyſtkich Miniſtrów.

Wſzakże im więcey wyznaczemy Kommiſſarzów do każdey Kommiſſyi, tym trudnieyſzą będzie ta influencya. Mnieyſza o koſzt, nadgrodzi on ſię ſowicie

przez pewną independencyą, a tym ſamym Rząd lepſzy. Gdybyśmy wyznaczyli po 18. iak do Woyſkowey, trzebaby korrumpować Oſób 126. co zdaie ſię rzeczą niepodobną.

Wſzelako ſpuſzczać ſię na to nie można, lecz potrzeba koniecznie i ſurowości uſtawicznie na złych czuwaiącey. Sąd Seymowy z 24. Mężów dla Kommiſſyi Woyſkowey proiektowany, niech będzie Sądem na wſzyſtkie Kommiſſye, i nawet na ſamą Radę, a Kommiſſya Sprawiedliwości niech będzie Sądem na wſzyſtkich Sędziów i Urzędników, którzy do żadney z 6. nie wchodzą Kommiſſyi, więc potrzeba Sądów Seymowych iak dotąd były upada. Lecz iakim ſpoſobem przyśpieſzyć tę ſurowość?

Oto gdy Kommiſſye wykroczą aż do wprowadzenia w niebeśpieczeńſtwo Rzeczypoſpolitey, wtenczas KROL z Radą ma zwołać Seym gotowy, i ten zaraz ma odbierać Kommendę nad Woyſkiem, i Sąd Seymowy iako wyżey loſem wybrać. Kiedy zaś Rada tak wykroczy, KROL albo Prymas, w tenczas Kommiſſye oddaliwſzy od tey decyzyi Oſoby z pomiędzy ſiebie Radę ſkładaiące, rekwirować będą Marſzałka Seymowego, pluralitate Kommiſſyow, żeby Seym zwołał. A ſkoro w pierwſzym przypadku KROL z Radą, w drugim Kommiſſye zadecyduią Seym zwołać, Inſtygatorowie Narodowi powinni natychmiaſt przeſtępnym Proceſs i dowody formować, żeby natychmiaſt Sąd Seymowy, ſkoro loſem będzie wybrany, mogł do ſądzenia bez żadney excepcyi przyſtąpić.

Podźmy teraz do zarzutów, które przeciwko temu Proiaktowi mogą być uczynione.

Powiedzą iedni, co Nam po tylu Kommiſſyach, Cudzoziemſkiey? Policyi? Sprawiedliwości?

Odpowiedź: Co do pierwſzego, Seym dziſieyſzy doświadcza, iak potrzebna ieſt Kommiſſya Cudzoziemſka?

Co do Policyi: Warſzawa iedna zatrudnia codzień Juryzdykcyą Marſzałkowſką, nie powinienże być ten ſam porządek w każdym Mieście? i w całym Kraiu? Że tego nie było, przeto też w Polſzcze pełno Miaſt, niemaſz Mieſzczan: pełno Jarmarków, niemaſz Kupców, pełno potrzeb, niemasz Fabryk: pełno Traktów, niemasz dróg, i te miliony, któremi ſą Miaſta Naſze upoſażone, marnie giną, a dobrze rozrządzone, przynioſłyby nie tylko wzroſt Miaſtom, ale i odbyt Produktów Rolnicznych, i pomnożenie dochodów Rzeczypoſpolitey. Kommiſſye Boni Ordinis kilka Miaſt urządziły, a kilkadzieſiąt byłyby zgubiły, gdyby ich Sąd Aſſeſſorſki nie dźwignął.

Co do Sprawiedliwości: Oprócz tłumaczenia Praw, które zdaie ſię być igrzyſkiem z ſamego Prawodawſtwa, a zatym uchylone być powinno; możnaż zoſtawić tyle Tyſięcy Sędziów, Archiwów i Kancellaryów bez iakowegoś Stroża? możnaż zoſtawić maiątki naſze, honor, i ſamo nawet życie w tych nierządnych iak dotąd Aktach, bez publiczney Opieki? A te Dekreta, które częſto przemoc lub intryga dyktuie, maiąż być zawſze nieomylne? Nie byłożby lepiey zoſtawić przy Kommiſſyi Sprawiedliwości Rewizyą, przy Radzie Zdanie, a przy Sądzie Seynowym albo poprawę, albo przynaymniey odeſłanie po rozſądzenie drugi raz? nie tamuiąc Exekucyi Dekretu, chociażby był w ten ſpoſób zaſkarżony?

Nadto mieliśmy dotąd Sąd Seymowy w Konstytucyi tylko, nigdy w istocie, i tyle z niego pożytku, że kilka dni czasu do Elekcyi zabrał.

Nie lepieyże oddać Sądowi Seymowemu iak wyżey Radę i Kommissye, a Kommissyi Sprawiedliwości przestępstwa wszystkich Sędziów, którzy do 6. nie wchodzą Kommissyi? a to ad instantiam Instygatorów ex Officio?

Odezwą się drudzy, kiedy Elekcya dwóch Kommissyów i Rady zabierała Seymom 3. tygodnie, to 6. Kommissyów Elekcya zabierze cały czas Seymowy? Odpowiedź: Więc odrzucić ten kunsztowny iak dotąd był sposob Elekcyow, a spuścić się na losy. Zeby zaś była Proporcya Korony względem Litwy, Małey względem Wielkiey Polski, Senatu względem Rycerstwa, Cywilności względem Woyska, Starych względem Nowych Kommissarzów, to można tyle zrobić do wyciągania Gałek Wazonów, ile iest proporcyi (2). A w reszcie nie to stanowi dobroć Magistratur, żeby koniecznie żadna w Elekcyi nie chybiła proporcya, bo wszystkie 3. Prowincye, wszystkie Stany iedną są Oyczyzną, lecz to iest fundamentem, żeby nie intryga, lecz los decydował wyborem, i żeby do Kandydacyi tak z Senatu iako i z Rycerstwa Ci tylko byli w złączonych Izbach przyietemi, którzy wolni od wszelkich dowiedzionych występków, nie zapozwani przed aktualny Sąd Seymowy, Staropolską rodowitością, Wiekiem 25letnim, Possessyą nie wątpliwą, praktyką kilkoletnią

w ia-

(2) *Proporcya Ministrów i Biskupów sama przez się upada, bo pierwsi z Urzędu, drudzy z osobney Elekcyi, w Kommissyach i Radzie zasiadać będą.*

w iakieykolwiek czynney Funkcyi publiczney, naostatek independencyą, czyli nie zaprzysiężeniem hommagii obcemu Mocarstwu okażą się być zaszczyconemi. A tak gdy izby złączone, zamiast straty kilku tygodni na dawnieyszą Elekcyą, stracą 3. dni na ulegitymowanie Kandydatów, to Elekcya losami skończy się przez dwa dni.

Ze iednak Nasze Prawa i zwyczaie różnią się prawie w każdey Prowincyi, dla gotowey zatym informacyi, mogą sobie przybierać Kommissye za Assessorów bez pensyi cum voce consultiva, z każdey Prowincyi, iednych zdatnych do informacyi, drugich z Młodzieży, żeby się formowali. Ci iednak po wynurzeniu zdań swoich, ustępować z Izby przed ostateczną decyzyą powinni.

Powiedzą inni: Niechże te Kommissye służą bez Pensyi, albo niech będzie mniey Kommissarzów, bo Nam trzeba pieniędzy na Woysko. Odpowiedź: Nie słychać, żeby kto z Ministrów, z których żaden nie iest ubogim, żaden bez kilku naylepszych Starostw, odstępował swey Pensyi, chociaż się o to bardzo wyraźnie przymawiano! iakże ten ma służyć bezpłatnie Szlachcic, który ma wszelką do Kommissarstwa zdatność, a nie ma zdolnego na to maiątku? chyba, żeby w tych Kommissyach same tylko siedziały Panięta, albo żeby ubodzy dependowali od możnych, iak się dzieie w przechwalonych z niepłatności Trybunałach, gdzie mnogość Osób redukuie się na tyle Wotów, ile iest przemożnych Partyi. A co do wielości Kommissarzów; gdybyś miał to teraz w swym Skarbie Narodzie, coś utracił przez niedokładność Kommissyów Cudzoziemskich, Skarbowych, Woyskowych, i Roz-

dawniczych, a przez niedostatek Policyi i Sprawiedliwości, miałbyś czym zapłacić, i Wybranych, i Elektorów, miałbyś za co postawić zaraz na nogi Sto Tysięcy Woyska! Nie żałuyże dobrze zapłacić dobremu Słudze, a złego dobrze ukarz, żeby Cię zły do reszty nie sprzedał.

A do tego ze 126. Osób, z którychby się składały te 6. Kommissyów, gdyby miały po 18. Osób, odtrąć Ministrów 16. Biskupów 4. Woyskowych 5. Edukacyinych 18. Z 30,000. Pensyi Marszałka Rady 3. in Summa 46. to się zostanie do zapłaty Osób 80. to iest: 14. Osób więcey nad to, gdybyś płacił Radę Nieustaiącą, Kommissyą Woyskową, i dwie Kommissye Skarbowe; a tak polepszenie Rządu całego, kosztowałoby Cie tylko fl. 140,000. Wszakże Szeffowie, którzy Imię tylko Regimentom daią, kosztuią więcey iak sześć razy tyle, a przecię się utrzymaią.

Odezwać się ieszcze może Prowincya W. X. Lit: że co zyskała przez alternatę Kommissyi Woyskowey, to utraci przez połączenie Skarbow w iednę Oboyga Narodów Kommissyą. Lecz iako tey Sprawiedliwości alternaty dla Prowincyi Lit: odmówić nie można, tak też ta Prowincya zaprzeczyć nie może, iż więcey będzie pożytku dla obydwóch Narodów z iedney Kommissyi Skarbowey, niżeli ze dwóch, które w wielu różniąc się okolicznościach, zdaie się iakby nie iednę miały Oyczyznę. A zatym i Seym, i wszystkie Kommissye, i z nich formuiąca się Rada, niech się odprawuią, przez trzecie biennium w Litwie (3) tak do-

(3) *Przydałbym tylko tę kondycyą, żeby Prowincya Lit: na podroż z Korony do Litwy, a Koronna z*

piero będzie prawdziwa alternata, prawdziwa Prerogatywa, prawdziwa Sprawiedliwość dla Prowincyi W. X. Lit.

Dla łatwieyſzego zaś dozoru i kommunikacyi Celnych Kaſs i Officyaliſtów, niech ta udzielna obydwóch Narodów Kommiſſya uſtanowi trzy Kamery Prowincyonalne, iednę w Prowincyi Wielkopolſkiey, drugą w Małopolſkiey, trzecią w Litewſkiey, które Intereſſami Skarbowemi ſwych reſpectivè Prowincyi ſubalternè zawiadywać, ultymy expedyować, i z nich Kommiſſyi Skarbowey ſprawiać ſię powinny.

K O N K L U Z Y A.

Jeżeli ſię ten Proiekt nie ſpodoba, niechże przynaymniey poda myśl do lepſzego, aby ten czas drogi nie ſchodził bezczynnie.

Jeżeli ſię ſpodoba, to ten raz ieden zyſka Polſka uniformitatem Rządu, i Prerogatyw Miniſtrów, bo do tego czaſu zdawało ſię, iakby Prawa Polſkie dla iednych Miniſtrów były karą, dla drugich faworem; iednym odeymowano władzę, drugim ią zoſtawiano, iednym przydawano Kommiſſye, o drugich zapomniano.

Litwy do Korony expenſowała, i żeby Pomieſzkania dla Officyaliſtów koſztem Prowincyi obmyśliła.